

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЛОКАЦІЇ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Наталія АТАМАНЧУК

*доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем
правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Повномасштабне вторгнення росії в Україну спричинило суттєві виклики для бізнесу, зокрема необхідність релокації для збереження економічної активності та стійкості. Уряд України запровадив низку законодавчих ініціатив і програм підтримки для полегшення переміщення підприємств у безпечніші регіони, включно з дерегуляцією, податковими пільгами, фінансовою підтримкою та використанням індустріальних парків. Однак, ефективність цих заходів варіюється залежно від галузі, місцевих умов і здатності бізнесу адаптуватися до нових обставин, що вказує на необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правової бази та підтримки з боку держави¹.

Однією із програм підтримки підприємництва в Україні є Програма з релокації українських виробництв, які знаходяться у зоні активних бойових дій, що регулюється постановою Кабінету Міністрів України «Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану» від 17.03.2022 р. № 305² яка передбачає безоплатне перевезення майна підприємств, установ та організацій згідно з переліком, що його формує Міністерство економіки й передає до Міністерства інфраструктури; розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення в разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де тривають бойові дії та/ або є загроза бойових дій, на безпечну територію» від 25.03.2022 р. № 246-р³, яким затверджено план таких заходів.

¹ Панченко В. А., Грабчук І. Л. (2024). Трансформація нормативної бази: нові вимоги та виклики релокації бізнесу. *Актуальні проблеми економіки*. № 2 (272), С. 200.

² Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану: постанова Кабінет міністрів України від 17 березня 2022 р. № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF#Text>.

³ Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію: розпорядження Кабінет міністрів

За даними Єдиного державного реєстру⁴ у 2024 році 11083 компанії релокувалися з одного регіону в інший. 32% цих компаній займаються оптовою торгівлею, ще 6% – будівництвом. Замикає трійку компаній-мігрантів бізнесу, що проводять операції з нерухомістю – 4,8%. Найбільше бізнесу покинуло Київ – 36,6% або 4 тис. компаній. Ще по 10% поїхало з Київської та Дніпропетровської областей. Водночас ті самі регіони є найпопулярнішим місцем, куди переїжджає бізнес. 28% компаній зареєструвалися у Києві. Ще 11% релокувалися до Київської області, а 10% – до Дніпропетровської.

Досліджуючи проблеми правового регулювання релокації підприємств, В. Заросило, В. Заросило, Т. Євчук⁵ визначають такі проблемні аспекти як: наявність та достатність коштів для вирішення питання про релокацію, враховуючи те, що відповідними рішеннями уряду релокація повинна здійснюватися безкоштовно; вирішення проблем з місцем розташування підприємств на новому місці, яке має бути відповідним для обраної діяльності; вирішення проблем з органами місцевої влади та місцевого самоврядування стосовно податків, розташування підприємств та т. ін.; вирішення проблем з кадрами підприємств, перевезення, переселення приймання на роботу місцевих робітників та т. ін.; вирішення проблем з постачанням сировини і матеріалів для повноцінного функціонування підприємств. Окремими шляхами вирішення зазначених проблем науковці вважають: надання кредитів для підприємців відповідно до рішення Кабінету Міністрів України; звільнення від оподаткування також відповідно до рішення уряду; можливість використання частини прибутку на розвиток і становлення підприємств; встановлення окремих пільг стосовно місцевих податків і зборів тощо⁶.

Вивчаючи правове регулювання фінансової державної підтримки малого підприємництва в Україні в умовах фінансової кризи Н. Атаманчук⁷ наголошено на необхідності подальшого продовження забезпечення фінансової державної підтримки малого підприємництва в Україні, шляхом створення відповідної нормативно-правової бази, фінансово-кредитної та матеріально-технічної підтримки, інформаційного та кадрового забезпечення.

Україні від 25 березня 2022 р. № 246-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text>.

⁴ Понад 11 тис. компаній змінили адресу реєстрації у 2024 році. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/business-migration-2024>

⁵ Заросило В. О., Заросило В. В., & Євчук Т. В. (2023). Проблеми правового регулювання релокації підприємств. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 4 (28), С. 26-33.

⁶ Заросило В. О., Заросило В. В., & Євчук Т. В. (2023). Проблеми правового регулювання релокації підприємств. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 4 (28), С. 26-33.

⁷ Атаманчук Н. І. (2024). Правове регулювання фінансової державної підтримки малого підприємництва в Україні в умовах фінансової кризи. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. С. 328.

Слушною є думка С. Глібо, І. Селіванової, Д. Коритіна⁸ про те, що цілі й завдання державної підтримки малих і середніх підприємств повинні чітко відповідати: а) стратегіям розвитку економіки або окремих галузей України; б) пріоритетним напрямам розвитку науки і техніки, інноваційної діяльності. Визначення норм, які регулюють діяльність малих і середніх підприємств, повинне здійснюватися при системному поєднанні вимог національних стратегій, національних програм, законів України, підзаконних нормативно-правових актів.

Зауважимо, що у складних умовах воєнного стану задля функціонування бізнес-суб'єктів і розвитку національної економіки в цілому, парламентом України ухвалено низку законодавчих змін. Водночас, важливим кроком на шляху впорядкування правотворчого процесу в нашій державі стало прийняття 24 серпня 2023 року Закону України «Про правотворчу діяльність»⁹, яким було визначено правові та організаційні засади правотворчої діяльності, принципи і порядок її здійснення, учасників правотворчої діяльності, правила техніки нормопроекування, порядок здійснення обліку нормативно-правових актів, а також правила дії нормативно-правових актів, усунення прогалин, подолання колізій у нормативно-правових актах та здійснення контролю за реалізацією нормативно-правових актів. Не зважаючи на те, що даний Закон вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, його прийняття в умовах сьогодення має важливе доктринальне значення для національної правової системи України.

Поділяємо думку Ю. Єршової¹⁰, що «саме комплексне та ефективне законодавство є ключем до його успішної реалізації та подальшого розвитку в Україні». Науковцем обґрунтовано концепцію комплексного спеціального законодавства України у сфері релокації суб'єктів господарювання та запропоновано розробити та затвердити Стратегію державної політики щодо оптимізації ризиків бізнесу під впливом економічно небезпечних подій, Закон України щодо забезпечення економічної стійкості бізнесу під впливом економічно небезпечних подій, Державну програму розвитку релокації бізнесу та місцеві програми розвитку релокації бізнесу, які встановлять конкретні шляхи вирішення зазначеної проблематики та інші акти законодавства¹¹.

⁸ Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану : монографія / редкол.: В. А. Журавель (співголова), Н. С. Кузнцова (співголова), О. М. Бандурка та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2023. С. 849.

⁹ Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#n59>.

¹⁰ Єршова Ю. О. (2024). Окремі питання законодавчого регулювання релокації суб'єктів господарювання. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. Випуск 41. С. 50.

¹¹ Єршова Ю. О. (2024). Окремі питання законодавчого регулювання релокації суб'єктів господарювання. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. Випуск 41. С. 53.

Вважаємо, що розробка національних стратегій, національних програм, законів України так підзаконних нормативно-правових актів спрямованих на підтримку і функціонування бізнесу сприятиме правому забезпеченню релокації бізнесу в Україні. Більш того, визначення проблем, що виникають у релокованого бізнесу, пошук оптимальних способів їх вирішення, а також прогнозування перспективного розвитку такого бізнесу в Україні є пріоритетним завданням держави в умовах воєнного стану. Зауважимо, що Розділ III Закону України «Про правотворчу діяльність»¹² визначає особливості здійснення планування правотворчої діяльності. Окрім планування, важливого значення в процесі підготовки проекту нормативно-правового акта набуває і здійснення суб'єктом правотворчої ініціативи оцінки впливу на суспільні відносини та викладення результатів у пояснювальній записці, відповідно до ст. 30 Закону України «Про правотворчу діяльність»¹³.

Аналітики зазначають, що оцінка впливу регулювання вважається однією із кращих практик розумного врядування, оскільки країни, що запровадили таку практику показують не лише значно кращі економічні результати, але, внаслідок прийняття обґрунтованих рішень, сприяють добробуту та збалансованості інших сфер суспільного життя¹⁴.

Підсумовуючи, зауважимо, що правове забезпечення релокації бізнесу є комплексом правових норм і процедур, що здійснюють регулювання процесу переміщення компаній в інший регіон або країну. В Україні діє програма релокації підприємств у безпечні регіони, а також підтримка з боку міжнародних організацій. В той же час, успішна реалізація діяльності релокованого бізнесу зумовлює потребу прийняття комплексного та ефективного законодавства в Україні. Прийняття Закону України «Про правотворчу діяльність» стало важливим кроком на шляху впорядкування правотворчого процесу в нашій державі. Оскільки, правотворча діяльність і релокація бізнесу тісно взаємопов'язані, і ефективне законодавче регулювання створюватиме сприятливі умови для бізнесу, безпосередньо впливатиме на можливості та умови переміщення підприємств. Стратегічне планування правотворчої діяльності у даній сфері сприятиме створенню ефективної та конкурентоспроможної економічної системи. Здійснення оцінки впливу законопроектів може стати також важливим інструментом аналізу наслідків правових ініціатив у сфері релокації бізнесу, що дозволить визначити ефективність нових норм, їхній вплив на економіку, бізнес-середовище та державні інтереси, а також запобігти можливим негативним наслідкам.

¹² Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#n59>, ст. 20

¹³ Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#n59>, ст. 30.

¹⁴ Пропозиції щодо запровадження оцінки впливу та процесу підготовки до оцінки впливу. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/PRP_Impact_Assessment_UKR.pdf.